

ШТО ВЫРОШЧВАЮЦЬ «САДОЎНІКІ» АД ГЕНЕАЛОГІІ, або Заняткі па радаводзе

АДНОЙЧЫ настане дзень, калі пасля гары пра-чытаных кніг самым захапляльным раманам на свеце, самай цікавай дакументальнай апо-весцю, з якой захацацца даведацца пра ўсіх сваіх продкаў, стане гісторыя твайго роду. І неадольна па-цягне паглыбіцца ў яе настолькі, наколькі дазваляць уласныя здольнасці да пошуку. Самыя нязначныя звесткі, даты, імёны, прозвішчы ў гэтай кнізе набу-дуць для цябе неацэнны сэнс. Сёння ж паспрабуем намаляваць сваё першае дрэва. Але спачатку вырашым, па якой методыцы будзем яго ствараць: па ўзыходзячай ці сыходзячай лініі? Высветлім, якіх сваякоў уключаць — толькі прамых ці яшчэ і пабочных? Пры гэтым будзем намагацца рабіць складанае цікавым і простым!

ДАГАРЫ НАГАМІ — ВЫ ЁСУР'ЁЗ?..

Ёсць два варыянты скла-дання генеалагічнага дрэва. Узыходзячае будзеца ад нашчадка да продкаў. Уні-зе, каля каранёў, у якасці пач-атковага элемента схемы выступае складальнік рада-воду, умоўнае «Я», напрык-лад, вы самі ці ваш сын, а можа, унучка (малюнак № 1). Такі спосаб зручны для тых, хто толькі пачаў вывучэнне сваёй сям'і. Пачатковец ва-лодае інфармацыяй у асноў-ным аб сваіх найбліжэйшых сваяках: бацьках, дзядулях, бабулях, прадзядулях, пра-бабулях... — і паступова па-глыбляецца ў мінулае. Калі вы збіраецеся, напрыклад, падарыць свайму дзіця-ці першая родавае дрэва, каб зацікавіць яго ўласным

ту гледжання законаў пры-роды. Ад трывалых кара-нёў — продкаў — уздыма-ецца ўвысь ствол з пышнай кронай — іх нашчадкі. А ў выпадку з узыходзячай схе-май дрэва расце быццам да-гары нагамі: ад нашчадкаў да продкаў. Аднак не буду нікога запэўніваць, што такіх незвычайных дрэў у раслін-ным свеце не сустракаецца. Бо яны... сапраўды існуюць! І зараз убачым таму гіста-рычна-батанічнае пацвяр-джэнне.

ПРА ВЯЗЫ, ВІКІНГАЎ І ГУТЭН-ЧАПСКІХ

У старым графскім парку каля сядзібы Гутэн-Чапскіх у Станькаве яшчэ нядаў-на стаяла дрэва 130-гадо-вага ўзросту з загадкавай

да 1917 года быў уладальні-кам роднай вёскі майго му-жа — у Валодзьках Стань-каўскай воласці (цяпер Уз-дзенскі раён), а за некалькі кіламетраў ад яе знаходзілі-ся маёнтак Каралёва і ляс-ная дача Георгія Чапскага. І вось на тых лясных абша-рах аднойчы ўзнікла паміж сялянамі наваколля і гра-фам Георгіем Чапскім вя-лікая шматгадовая спрэчка з-за... пасадкі 120 тысяч саджанцаў яго леснікамі на абцяжараных сялянскім сервітутам землях. І ўсё ад-бывалася як у вострасюжэт-ным рамане. Аб гэтай цяж-бе я даведалася выпадкова, падчас таго ж няспыннага пошуку каранёў. І, гарт-аючы пажаўцелыя старонкі найцікавейшых арыгіналаў архіўных судовых спраў за 1874—1911 гады, была ўра-жана, колькі яшчэ таямніц нам прызначана адкрыць на гэтым шляху...

Аднак, калі вернемся да нашага батанічнага пошуку дрэў, якія былі пасаджаны літаральна дагары нагамі, то сустрэнем і бяспрэчныя таму пацвярджэнні.

У расійскай вёсцы Бела-горцы Гатчынскага раёна Ленінградскай вобласці, у закінутай сядзібе купца Елі-сеева захаваўся дзве алеі стагадовых з лішкам ліп, пасаджаных менавіта такім чынам — дагары нагамі —

і закопвалі крону ў зямлю, пакінуўшы карані наверх. Пры ўдалай пасадцы на ка-ранях з'яўляліся парасткі і лісце, а ранейшыя галіны пускалі новыя карані. Гэты метада распаўсюдзіўся ў Ні-дэрландах, Вялікабрытаніі і іншых краінах. Дарэчы, у хвойных раслін шанц пры-жыцца пры такой перасадцы зусім мізэрны — адзін з ты-сячы. А сярод лістападных саджанцаў выжываў кожны пяцідзясяты.

ванага шаблона — вельмі не-цярпелася, як выдатніцы, за-поўніць усе клетачцы. Асноў-ныя галіны майго радаводу ўключалі з боку маці прозві-шчы: Паўловіч, Баешка, Ва-сілеўская, Прановіч; з боку бацькі — Пятрыла, Ваўп-шас. І я вырашыла рабіць усё так, як патрабуе наву-ковая генеалогія: памясціць каля каранёў свайго рода-пачынальніка, памятаючы пры гэтым, што дзеці жан-чыны пазначаюцца на дрэве

чыкавымі, Мірончыкавымі... На дзіва, мая бабуля Ксенія (Аксеня) Васільеўна Паўло-віч нейкім чынам «здалела парушыць» гэтую «завя-дзёнку»: яе дзяцей, а сярод іх маю матулю звалі Аксен-чыкавымі.

Дзякуючы таму, што я па-чала шукаць сваё ўмоўнае месца на тым трэніровач-ным шаблоне, я зразумела дзве рэчы: асоб жаночага роду намагаецца скінуць з родавага дрэва сама выбу-даваная ў адпаведных тра-дыцыях сістэма генеалогіі, і з гэтым, напэўна, нічога не зробіш.

І калі я хачу пакінуць радавод сваім сынам (які, спадзяюся, яны калі-не-будзь працягнуць), то маім галоўным прыярытэтам ста-новіцца дрэва майго мужа. Яго карані я павінна дасле-даваць не менш дасканала, чым свае, і пабудоваць ра-давод, пачынальнікам якога будзе Ануфрый Іонаў Жур.

Так атрымаўся пошук ад-разу па чатырох прозвішчах мужа: Жур—Скарына, Бука-ты—Сакаў. За апошнія два гады ў маёй табліцы з'яві-лася 176 прадстаўнікоў галі-ны Жур (без жонак і мужоў гэта 116 кроўных сваякоў). І цяпер я нават называю ўсіх яго продкаў — нашы.

І, безумоўна, мне нічога не замінае апантана працяг-ваць вывучаць кожную галі-ну маіх уласных радаводаў. Яны, мае кроўныя, грэюць сэрца і надаюць моцы! Я ма-ру вырасціць цэлы сад генеа-лагічных дрэў!

КРОЎНЫЯ, БЛІЗКІЯ ЦІ ПАБОЧНЫЯ

Складаючы родавае дрэ-ва, трэба вырашыць, якіх сваякоў будзем уключаць — толькі прамых ці яшчэ і ін-шых?

Блізкія сваякі — гэта прамыя кроўныя продкі і нашчадкі па вертыкальнай і гарызантальнай лініях. Па вертыкальнай лініі блізкімі сваякамі прызнаюцца дзе-ці і бацькі, бабулі, дзядулі і ўнукі. Па гарызантальнай лініі блізкімі лічацца браты і сёстры, у тым ліку і тыя, якія маюць толькі агульнага бацьку ці маці.

Пабочнымі сваякамі, ня-гледзячы на кроўнае далу-чэнне іх да блізкай радні, з'яўляюцца прабабулі і пра-дзядулі; праўнукі і праўнучкі; цёткі і дзядзькі; пляменнікі і пляменніцы; стрыечныя ці траюрадныя браты і сёстры.

І напрыканцы шпаргалка для тых, хто яшчэ блытае, як лічыць пакаленні ў ро-дзе: я — першае пакаленне; бацькі — другое; дзядуля і бабуля — трэцяе...

Жадаю абавязкова дай-сці нам усім не менш чым да сёмага калена!

Ала ЖУР.

(Працяг будзе.)

№ 2. Дрэва ільм шурпаты на фоне палаца Гутэн-Чапскіх. Фотаздымак зроблены ў 1954 годзе і быў перададзены Алегу Маслеву ў 2012 годзе Эстрыніным Іаксёнавай, якія ў маладыя гады жылі ў Станькаве. Фотаздымак з гістарычнага блога czapski.by

КАБ АДЧУЦЬ АСАЛОДУ РОЗНІЦЫ

Але мы нічога не будзем рабіць дагары нагамі! Калі настроены сур'ёзна зай-мацца сваёй генеалогіяй, то менавіта па сыходзячай лініі пабудуем родавае дрэва, як толькі набудзем дастатко-выя для гэтага веды.

А зараз прапаную вам згуляць у «садоўніка» па генеалогіі. У інтэрнэце і-снуе шмат гатовых бясплат-ных шаблонаў дрэў на любы густ. Вы можаце спампаваць і раздрукаваць рамантычнае старажытнае дрэва ці забав-нае, з вясёлымі «вочкамі», якое прывабіць ваша дзі-ця, і яно абавязкова заха-ча размаляваць яго самастой-на. Паспрабуйце запоўніць ячэйкі, гэта вельмі натхняе, асабліва калі рабіць разам, сям'ёй. Умова задання — па-значыць прозвішча, імя і імя па бацьку, дзявочае проз-вішча жаночых асоб, дату нараджэння — як мага дак-ладней. Гэта будзе ваш пер-шы тэст — адказаць самому сабе: што я ведаю цяпер? Раю захаваць гэты чарнавік, каб потым, калі пройдзеце пэўны пошукавы шлях, па-раўнаць свае дасягненні і адчуць асалоду розніцы.

СІДАРЫХА, ГАЎРЫЛЬЧЫХА І АКСЕНЯ

Я таксама пачала менаві-та з упадзанага раздрука-

яе мужа, а не на дрэве яе бацькоў. Але адразу ўзнікла загваздка. Каго з родапачы-нальнікаў мне выбраць га-лоўным, калі я хачу пакінуць радавод сваім дзецям?

Па лініі майго бацькі па-чынальнік роду — прадзяду-ля Антанас Пятрыла. Калі б я нарадзілася сынам, то захава-ла б яго прозвішча і перадала б дзецям. Але ў шлюбе я змяніла сваё дзя-вочае прозвішча, і таму абодва мае сыны на баць-коўскім дрэве Пятрылаў на правілах генеалогіі ўжо не пазначаюцца. Можа, тады мне ўнесці ў шаблон рода-пачынальніка па матулінай лініі — Мірона Паўловіча? Але і тут падсцерагае тая ж пастка. Калі мая маці пабра-лася шлюбам, то яе дзеці, то-бок мы з братам, «пера-скочылі» на сямейнае дрэ-ва нашага бацькі, Віктараса Пятрылы.

Атрымліваецца нейкі па-радокс: жанчына з'яўляецца прадаўжальніцай сямейнага роду, але сама пры гэтым губляе ўласнае прозвішча і быццам некуды знікае з ро-давага дрэва.

Вывучаць продкаў па жа-ночай лініі — наогул складан-ная справа: і ў старажытных архіўных дакументах, ды і цяпер на магільных помніках у жонкі звычайна пазначае-ца толькі прозвішча яе мужа. Жанчына некалі страчва-ла нават сваё ўласнае імя. У вёсках існаваў звычай на-зываць жонак па імені му-жа: Сідарыха, Свірыдзіха, Гаўрыльчыха, а іх дзяцей — Гаўрыльчыкавымі, Сідар-

№ 1. Шаблон дрэва па ўзыходзячай лініі.

паходжаннем, то «вырошч-ванне» па ўзыходзячай лініі — выдатны варыянт: на такім малюнку малому будзе ўсё наглядна бачна і зразумела.

Сыходзячае дрэва мае супрацьлеглы напрамак. У гэтым варыянце каля ка-ранёў адлюстроўваюць пер-шага з вядомых нам прод-каў, самага далёкага ў часе ад нас, ён і будзе вашым родапачынальнікам. Зра-зумела, побач з ім павінна знаходзіцца яго жонка — ка-лі вам пашанцуе адшукаць аб ёй звесткі, але тут і-снуюць, на жаль, пэўныя скла-данасці, аб якіх пагаворым ніжэй. Каб пабудоваць дрэ-ва па сыходзячай лініі, трэ-ба валодаць даволі вялікімі ведамі аб сваяках. Між ін-шым, такі варыянт выглядае больш натуральным з пунк-

назвай: ільм горны «Кам-пердоўні» (Ulmus glabra «Camperdownii»), прасцей кажучы, вяз голы, ці шурпа-ты. Цікава, што з-за яго гіб-рыднай шырока-плакучай формы ў выглядзе парасона, пры якой асноўныя галіны растуць вертыкальна ўніз і з часам пачынаюць звісаць аж да самай зямлі, у народзе ха-дзілі ўпартыя чуткі, што гэта дрэва было пасаджана кара-нямі ўверх. Разбівалася пар-кавая кампазіцыя па загадзе Эмірыка фон Гутэн-Чапскага ў 1864 годзе. І вось адно з трох дрэў жыло-зелянела аж да 1994 года. А потым вы-сахла і ў 2004-м знікла зусім (фотаздымак № 2).

Малодшы сын Эмерыка Чапскага — Георгій (Ежы) Эмерыкавіч у XIX стагоддзі і

у 1911 годзе. Дарослая алея з часам ператварылася ва ўражальны прыгожы ту-нэль. Але цяпер пакінутыя без догляду засмучаныя дрэ-вы перажываюць заняпад.

Аб гэтай інфармацыі я даведалася ад бабулі маёй нявесткі — кандыдата сель-скагаспадарчых навук Лідзіі Якаўлеўны Палаковай, якая там жыве і працавала з 1967 года ў Навукова-даследчым інстытуце сельскай гаспа-дарцы ў Белагорцы, зай-маючыся насенняводствам шматгадовых траў.

Дарэчы, першымі апраба-валі такі спосаб пасадкі «да-гары нагамі» на нізкарослай карлікавай бярозе стара-жытныя вікінгі. Саджанцы выкопвалі з зямлі, падразалі галіны і карані, перакульвалі